

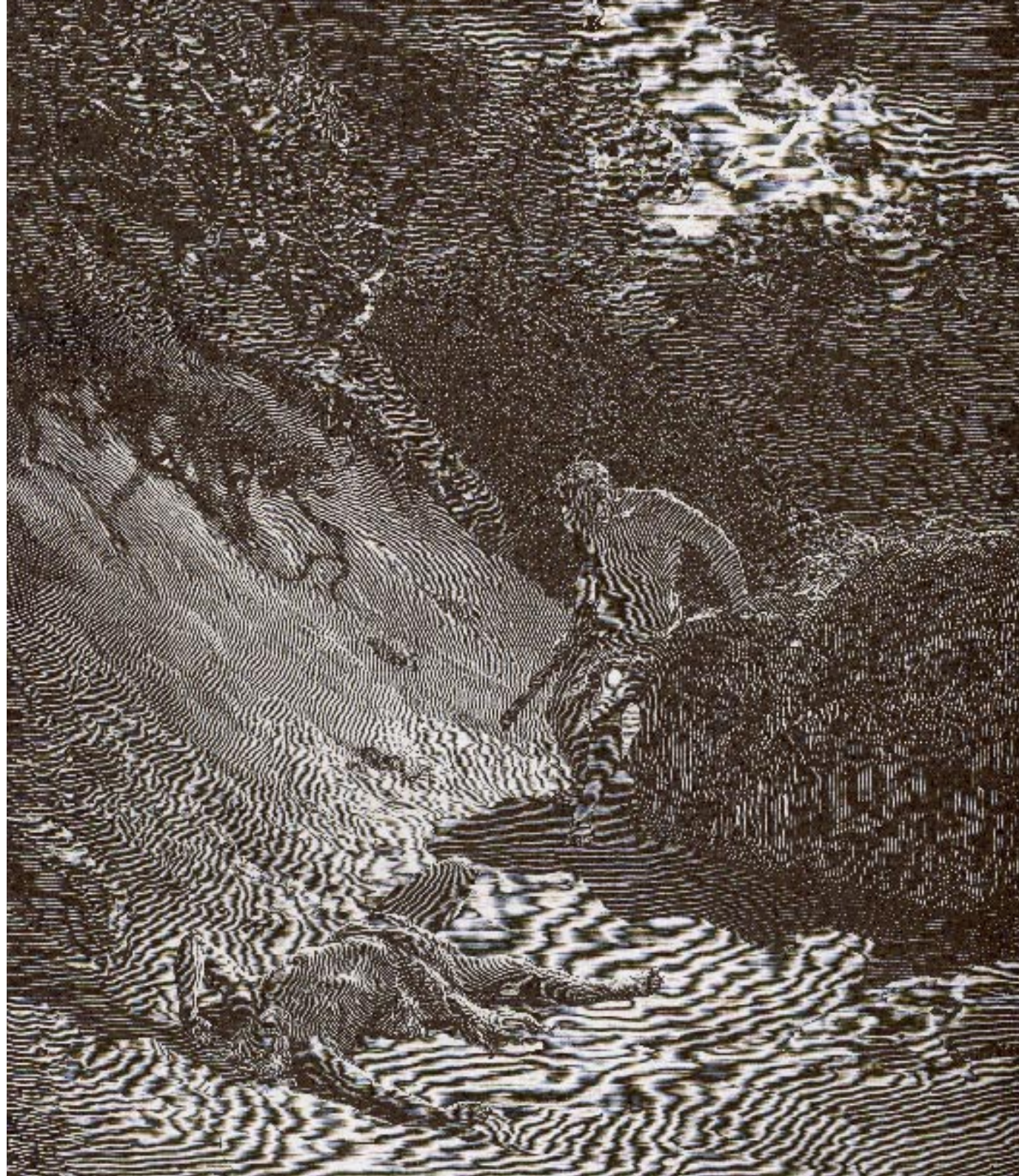
VARFÖR GEMENSKAP?

Vad är det, annat än magkänsla, i oss som vill gemenskap? Gemenskaper finns överallt omkring oss; där vi bor, arbetar, roar oss, ja överallt. Till och med när vi är för oss själva bombarderas vi av krav på delaktighet, via TV, Internet och mobilen. Att finna gemenskap borde inte vara ett problem; i själva verket är det svårare att *slippa* gemenskap – man får aldrig lov att vara ensam! Det är något märkligt med den här längtan efter gemenskap, för varför hänger längtan kvar trots alla erfarenheter vi har av att kvävas av deras krav på uppoffring? Vi flyr dem så fort de blivit verklighet, samtidigt som vi vantrivs i ensamheten och gång på gång ropar efter de andra. (Vi är till och med så gemenskapstörstande att vi skriver ”vi”; ett ”vi” som inte existerar i nuet men som vi hoppas åkalla med skrivandet.)

Är det egentligen något annat vi vill – är det *frihet*? Det är förståeligt att vi med våra erfarenheter av religiösa, politiska och andra gemenskaper revolterar mot underkastelsen. Modernitetens politiska, liksom tidigare tiders religiösa, försök att i vårt namn skapa paradiset har slutat med tyranni. Att mot totalitarismen kräva frihet. ”Friheten” är dock ofrånkomligen avhängig makten. Frihet är bara ett ord, ett abstrakt ideal, som inte betyder någonting om det inte kan backas upp med makt, det vill säga våld. På samma sätt som för deras politiska antagonister kommer frihetens fotsoldater i slutändan ge oss våld och tyranni. Friheten som sådan är en dröm. Även om frihet kan tyckas ha ett värde i sig är den alltid tvetydig. Vi kan i alla friheter finna en andra sida som undertrycks. På samma sätt som kollektiven utvecklade sina mekanismer för exkludering av dem som inte anpassar sig gör också friheten det. Friheten är aldrig gemensam; de exkluderade finns alltid i bakgrunden, i marginalen, bland skuggorna.

I novellen ”En redogörelse inlämnad till en akademi” formulerar Franz Kafka en kritik av frihetsbegreppet när han beskriver hur en apa, fångslad ombord ett skepp och på väg att säljas till en cirkus, genomgår en omvandling och blir människa. Apans människoblivande är en utväg vilket är något helt annat än frihet. I apans fall finns det bara en utgång om frihetsidealet skulle följas: att hoppa överbord och in i säker död.

Jag befarar att man inte riktigt förstår vad jag menar med utväg. Jag använder ordet i dess vanligaste och vidaste bemärkelse. Det är med avsikt jag inte säger frihet. Jag menar inte den där stora känslan av frihet i alla avseenden. Som apa visste

jag kanske vad den innebar, och jag har mött människor som längtar efter den. Men jag för min del fordrade inte frihet, varken då eller nu. Låt mig i förbigående säga: människors frihet är alltför ofta en villfarelse. Och på samma sätt som friheten räknas till de mest storslagna känslorna, så räknas också denna villfarelse dit. På varietéerna har jag ofta före mitt eget uppträdande sett hur något artistpar gjort konster i trapetsen uppe under kupolen. De svingade sig, de gungade, de hoppade, de fångade varandra i flykten, en av dem höll fast den andre i håret med tänderna. "Även detta upplever människorna som frihet", tänkte jag, "självförhärlikande rörelse." Vilket hån mot den heliga naturen! Ingen byggnad i världen skulle stå pall för alla apors skratt vid åsynen av detta.

Franz Kafka, *En svältkonstnär*, s. 200

Är den icke-kollektiva gemenskapen också en dröm? En gemenskap som inte utesluter ensamhet, där vi inte reduceras till minsta gemensamma nämnare, där vi tillåts existera i vår singularitet, i en samvaro utan relationer. Oavsett om det är en dröm eller inte så är en sak säker: vi kan inte överge den. Strävan efter verklig gemenskap finns alltid kvar. Gemenskap i olika former, från kärlek och vänskap till större social samvaro tycks vara fundamental för vår mänsklighet. Samtidigt är de historiska försöken – och inte minst de moderna katastroferna – inpräntade i våra minnen och gör sig ständigt påminna. De tjänar på en och samma gång som outtömlig nostalgisk källa till nya ansatser och hinder för den kollektiva urspårningen. Nu står vi bland ruinerna och har ingenstans att ta vägen. Så vi vänder oss inåt; det blir vår utväg. I stillhet, men med oerhörd intensitet.

Historien visar oss att människans revolt i sin strävan efter frihet och gemenskap har vänts emot oss och raderat ut den väsentliga ensamheten och den andres irreducibilitet, först när vi gjorde oss till skapare av oss själva och allt annat, och sedan när skapelsen lösgjorde sig från oss för att cyniskt skratta oss i ansiktet medan den visar upp oss som karikatyrer på oss själva i ett allomslutande skådespel utan slut. Historien har upprepat sig: först som tragedi och sedan som fars.

Så, varför gemenskap? Georges Bataille säger: Vi är i grunden alla ofullkomliga. Vad han menar kommer av den oundvikliga *ångesten* – som den nyktra insikten om vad vi är ger upphov till – är *offrandet* av oss själva; i extasen, transgressionen. Detta är ett offrande av de ändamålsenliga projekt den moderna människan sysselsätter sig med för att så att säga skjuta upp ångesten, att göra sig odödlig ("vara en del av något större"). Att *vara-tillsammans* förutsätter den existentiella ångesten, ensamheten. Denna ensamhet och enskildhet är något helt annat än individualitet.

Gemenskap ingår man i genom måttlöst förslösande och inte underkastelse. I förslösandet finns en särskild sorts kommunikation där jaget är ”utom sig”, så kommunikationen tillhör inte mig, och den är heller inte riktad till någon, bara utåt utsidan. Den enskildes ångest förgör subjektet, framkallar en gemenskap som offrandet, förslösandet i den mån det fortgår, det vill säga inte gör sig till projekt, ett arbete, hindrar från att i en fusion bli en enhet, ett Samma utan skillnad. Begäret att bli gudar hotar alltid och kan alltså bara hållas stängd genom fortsatt förslösande. (Men är det rätt att tala om hinder, blockering, motstånd? Handlar det inte om en slags passivitet, inte passivitet rätt och slätt utan en särskild sorts passivitet? För den andre är alltid, eller har ett element av, en *intrus*, en inkräktare.) – Den här mänskliga revoltandan som vägrar makten i form av den individuella självtillräckligheten har uttryckts främst av anarkisterna, men också av andra, exempelvis Albert Camus som formulerade det: ”Jag revolterar; därför existerar vi.” Men om vi erkänner ensamheten som förutsättning för gemenskap bör vi nog kanske snarare hävda: Du revolterar; därför existerar vi. Inga gudar, inga hjältar. Bara vi. Men ett vi som inte låter sig knytas till sig själv utan alltid är beredd att överge, fly. Begäret att överskrida våra begränsningar, att bli allt, att ta Guds plats – det är den ofullkomlighet inom oss som också vill gemenskap.

Ofullkomlighetsprincipen talar om enskildhet (en form av avskildhet) och svaghet som det väsentliga i gemenskapen. Men vi kan inte nöja oss med det här. Vi känner ett stort behov av förändring, av verklig skillnad, något som vi förhindras i den här världens gemenskaper. Så vi frågar än en gång: varför gemenskap? För att vi behöver skillnad. För att vi kvävs av det Samma, i det eviga reproducerandet av ett vardagsliv reducerat till överlevnad. Filosoferna har sagt: de andra är inte (längre) andra, utan Samma. Och man har visat hur vi alla blivit Samma, framför allt sedan modernitetens intåg. Kallet efter gemenskap: ett kall efter den *andre*, efter *annanhet*.

I försöken att bryta upp med det Samma, att introducera skillnad och annanhet – som lett till så många suicidala politiska projekt – kan man skönja en förskjutning i förhållningssätt (till politiken, konsten, etc.) som följt ett liknande mönster: från det oppositionella till det radikala till det insurrektionella. Varifrån den instinktiva viljan att inta motsatt position i en binär uppdelning kommer ifrån – huruvida den är ”naturlig” eller historisk – vågar vi inte uttala oss om, men den verkar vara just instinktiv hos flertalet. I avsky för det rådande vill man röra sig åt det motsatta. Att den oppositionella hållningen snabbt leder in i återvändsgränder ger stundom upphov till en radikal hållning där man oavbrutet bryter upp med den oppositionella hållningens alla koder i jakt på det rena, det inte blott motsatta utan totalt annorlunda. Den radikala hållningen är ett första (hälso)tecken på att man inte fullständigt förslavats av den oppositionella hållningens slavmoral. Den radikala hållningen dragen till sin spets, alltså till den punkt då kritiken på ett sätt vänder sig mot sig själv och blir ”levande”, endast existerande i nuet, i

rörelse ("på gatan"), då har den slagit över i det insurrektionella (mångfaldigad, okontrollerbar). Här återvänder rörelsen inte till ett kodifierande; medlen lösgörs från ändamålet. I det insurrektionella ögonblickets samvaro glöms det individuella subjektets bort i genomströmningen av affekter och där kan inte heller någon kollektivitet sägas bildas eftersom ansamlingarna sammansätts och upplöses från ett ögonblick till ett annat, utan att räknas (majrevolten i Paris 1968 har blivit dess emblem).

Om vi vill lämna den politiska (oppositionella, radikala) gemenskapen bakom oss och röra oss mot den subversiva gemenskapen räcker det emellertid inte med att utstaka några principer för en insurrektionell hållning, och klänga sig fast vid dessa (även om minsta spår av formalism kastas av undkommer man inte babblets och skitsnackets återkodande av positioner: en återgång till det radikala). Det insurrektionella är till sin natur ambivalent. Det är ögonblick av instabilitet, ovisshet, som öppnar sig över en spricka i nuet. Vad som är avgörande är hur man i sin tur förhåller sig till denna ambivalens. Sprickan öppnar sig – mitt i intensiteternas och okontrollerbarhetens orkan – över en avgrund, en utsida, och frågan är om vi vänder tillbaka i jakt på det inre Historiska Subjektet eller om vi trotsar rädslan och väntar på det yttres ankomst (den Andre). Att trotsa rädslan handlar inte om någon heroism; tvärtom, det handlar om utblottelse, att exponera sina svagheter, sin bräcklighet, om passiviteten och ansvaret inför den Andre. Även den subversiva gemenskapen kräver ensamheten, den särskilda förslösande ensamheten. Det finns därför ingen anledning att romantisera det brinnande upproret och den extasiska samvaron – även om det är stunder av glädje, eufori, erotism som vi aldrig kommer att fördöma – men det tycks vara just sorgen över det förlorade upproret och viljan att konservera dess krafter som är precis det som dödar upproret (det ständigt återkommande upproret som pågår i vår flykt från detSamma). När elden i barrikaderna slocknat får vi inte frukta ensamheten; den kallar oss tillbaka när upproret återigen bryter ut.

Kan det därför vara så att vi måste gå längre med ensamheten för att äntligen kunna möta den Andre? Att skapa en distans, öppna upp ett tomrum som avbryter detSammans reterritorialisering (det ständiga, överallt närvarande, kallet på delaktighet i skådespelet); att hålla fast vid denna ensamhet för att inte låta fusionen – exkluderingen av den andre – ta plats. Att gå i ensamhet: en externalisering som skapar rum för den andre att tränga in, tränga in utifrån eftersom den andre måste få förbli annan och inte bli vår Samma. I det insurrektionella ögonblickets bräcklighet måste vi på en och samma gång bejaka ett anropande och en passivitet. Denna outsägliga och undflyende gemenskap är oerhört sårbar och svag, vilket är oundvikligt i bortvändandet från självtillräcklighetens och styrkans värld – men just däri finns gnistan till en annan gemenskap.

Det finns ingen stabilitet, ingen utopi, i den här gemenskapen. Inifrån detSamma ses det som främmande, obenämbart, eller helt enkelt bara märkligt; utifrån det politiska som antipolitiskt; utifrån kollektiven liksom individualiteterna som upplösande, frånvaro. Men allt det i själva verket är, vill "vi" hävda, är kommunikation, livs-form, gemenskap. Utmaningen för oss som strävar efter en annan gemenskap är att förstå hur denna gemenskap kan rymma ensamhet, hur ensamheten kan vara enskild men inte självtillräcklig, hur upproret kan vara sårbart men ändå fortsätta att leva...